

Historique de l'Armée (Vincennes) MF-230 jelű személyi iratgyűjtőjében (I. k., 265. o.). Ezek meglétéről kutatásai során a recenzens is meggyőződhetett, sőt hasznosította is ezek adatait korábbi publikációiban, a francia szerzőt évtizeddel megelőzve.

A számos további életrajzbeli pontatlanság ellenére ajánljuk a magyar

olvasónak Joseph Valynseele szintézisét, egyrészt munkássága megismerése céljából, hiszen korábbi művei nem jutottak el a hazai kutatókhoz, másrészt az alapvető és rendkívül hasznos bevezető tanulmány itthon újdonságként ható megállapításaira tekintettel.

Zachar József

BENE JÁNOS

A NEMZETŐRSÉG ÉS A HONVÉDSÉG SZERVEZÉSE A KISVÁRDAI JÁRÁSBAN 1848—49-BEN

A Rétközi Múzeum Füzetei, 9.

(Kisvárdai, 1990. 95. o.)

Könyvkiadásunk az utóbbi időben előszeretettel foglalkozik a közelmúlt eseményeinek feldolgozásával, s talán emiatt is, kevesebb lehetősége maradt a régebbi idők történelmének bemutatására. Éppen ezért öröndetes, hogy helyi kiadásokban lehetőség van korábbi időszakok — főleg helytörténeti jellegű — vizsgálatával foglalkozó tanulmányok megjelentetésére. Ezek sorát szaporítja Bene János színvonalas munkája, amely a Rétközi Múzeum Füzetének 9. köteteként Kisvárdán láthatott napvilágot.

Az 1848/49-es magyar szabadságharc hadtörténetével viszonylag nagyszámú munka foglalkozik. Ennek ellenére a szabadságharc hadseregszervezése, a helyi — megyei — politika és a hadseregszervezés kapcsolata még sok esetben tisztázatlan, problémák sorozata vár még megvilágításra.

Bene János arra keresi tanulmányában a választ, hogyan próbálja Szabolcs vármegye, illetve egyik járásának adminisztrációja megvalósítani az országos szinten hozott határozatokat. Konkrétan: Hogyan, és milyen eszközökkel tudják mozgósítani a lakosságot a haza, a forradalom védelmére? Milyen eredménnyel járt ez a munka, illetőleg milyen körülmények segítették,

vagy hátráltatták azt? Teszi ezt úgy, hogy mindvégig igyekszik tárgyyszerű maradni, sikeresen kerül el — a 48-hoz máig tapadó — legendák, mítoszok tényként való tálalását. Munkájához statisztikai eszközöket is igénybe vett, ami nagyban emeli a tanulmány értékét, emellett érdekesebbé is teszi azt. Hatalmas mennyiségű helytörténeti információt ad a járás népeiségének életéről, a nagy bőséggel közölt korabeli levelek, jelentések, kérvények pedig az olvasó elé vetítik 1848/49 Szabolcs vármegyéjének hangulatát.

Bene tanulmányát 5 fejezetre és a mellékletre tagolta. Az 1. fejezet a márciusi forradalom hatását vizsgálja. A megyei Közbátorsági Választmány megalakításával és első rendelkezéseivel foglalkozik, megkülönböztetett figyelemmel a — még a nemzetőrségi törvény megjelenése előtti — közbiztonságra ügyelő erők szervezésére vonatkozó tervekre. Szabolcsban, és így a kisvárdai járásban is, nagyon korán elkezdődött a nemzetőrség szervezése, így Péchy László alispán 1848. március végén már jelenthette, hogy az április 2-ra tervezett nemzetőrtoborzásra minden előkészület megtörtént. A fejezet végén a szerző a kisvárdai polgárőrség szervezését ismerteti.

A 2. fejezet a nemzetőrségi törvény és a nemzetőrség szervezése közötti kapcsolatot vizsgálja. A törvény elemzése után a megyei adminisztrációnak a szervezés érdekében végzett tevékenységét vizsgálja. Itt is — mint általában az országban — a középbirtokos nemeség a vezető erő, de mellettük megjelennek a jegyzők, lelkészek, községi bírák is.

A járás egyik szakaszából fennmaradt teljes nemzetőrségi összeírás alapján a szerző széles körű elemzést végezhetett el. Legmeglepőbb megállapítása a nemzetőröknek az országos arányt meghaladó aránya. Okát abban látja, hogy figyelmen kívül hagyták a törvény vagyoni cenzust tartalmazó rendelkezését, és a negyedtelkes gazdákat is összeírták. Hogy mi tette ezt szükségessé, további kutatásoknak kell kiderítenie. Az adatsorok vizsgálatának másik érdekessége a nemzetőri szolgálattal szembeforduló magas aránya a járásban. Ennek okát az úrbéli perek lezáratlanságában illetve az előzőekben említett cenzusos rendelkezés megkerülésében látja a szerző.

A továbbiakban a fejezet a 9576 főre duzzadt nemzetőrség kiképzésével, a zászlóaljakra, századokba való beosztásával foglalkozik, illetőleg teljes terjedelmében közli a szabolcsi nemzetőrök számára szerkesztett ideiglenes rendszabályt, amelynek alapján a megyei nemzetőrség 1848 nyarán működött.

A 3. fejezet a honvédtoborzással foglalkozik 1848 nyarán. Ez gyakorlatilag a Finta Márton vezetésével a 10. honvéd zászlóalj részére történő toborzás ismertetése, amely a kiváló szervezőmunka következtében május végén és június elején, rövid idő alatt, teljes sikerrel zárult. A megye 853 önkéntest adott a haza védelmére, ebből 623 ember került a 10. honvéd zászlóaljba. A szerző közli annak az 53 személynek az adatait, akik a zászlóaljba állva a járásból az elsők között lettek honvédek. A toborzás munkájáról érdekes információkat ad a járás két toborzóbiztosának a költségek elszámolását tartalmazó jelentése. Az adatsorok elemzése két lényeges megállapítást eredményez. Az önkéntesek között az országosnál kisebb arányban szerepelnek a kereskedők, iparosok, értelmiség, és nagyobb arányban a még nőtlen fiatalok, ami a megyében jelenlévő megélhetési gondokra mutat.

A 4. fejezet Nemzetőrök, honvédek, népfelkelők címmel a kibontakozó fegyveres harc által igényelt hadseregszervezési munkálatoknak a megyében történt lecsapódását vizsgálja. Először a nemzetőrség önkéntes mobilizációra való áttérését ismerteti a szabolcsi önkéntes nemzetőr zászlóalj felállítása kapcsán, majd a szeptember 19-én elrendelt újoncozás végrehajtását. A megyére kivetett 3471 újoncot 1849 tavaszára fölös számban kiállították, azonban a közzétett jelentések szerint 1848 őszétől kezdve sokasodnak az újoncozással kapcsolatos problémák, sok esetben fordult elő a sorozás előli bújkálás, sőt a besorozottak szökése. Az 1849 májusában elrendelt újabb újoncozás 867 ember katonának állítását kérte a megyétől. A problémák ellenére június végére eredményesen teljesítette a kisvárdai járás a ráeső újonclétszám kiállítását. A fejezet végén a Korponay ezredes által elrendelt népfelkeléssel foglalkozik a szerző. E fejezet nagy értéke a Finta Márton által összeállított jegyzék közzététele, ami arról ad számot, hogy Szabolcsból az újoncokat mikor s melyik csapategységbe osztották be.

Hiányérzetet okoz azonban az a tény, hogy a szerző nem tett említést a 300 fős szabolcsi önkéntes lovas szabadcsapatról. Felállítását 1849. január 3-ára határozta el a megye, s március végétől a temesvári csatavesztésig a szabadcsapat Beniczky, majd a IX. hadtest alárendeltségében részt vett a hadműveletekben. Hasonlóan nem történt említés az Eötvös őrnagy vezetése alatt 1848 novemberében Kolozsvár alá küldött 1000 fős nemzetőrzászlóalj ki-mozdításáról sem.

Az 5. fejezet a nyomasztó országos fegyverhiány enyhítését szolgáló fegyvergyűjtés körülményeit és eredményét ismerteti a kisvárdai járásban. Megállapításai a már eddig is ismert tényt erősítik meg, a gyűjtés csak kis mértékben tudta enyhíteni a fegyverhiány okozta problémákat.

A jegyzetapparátus széles körű kutatómunkáról, nagy forrásbázisról ad számot. A munka értékét növeli, hogy a mellékletben ismerteti a járás községeit, azok mai elnevezését, és a korabeli mértékegységeket, bár utóbbiak mai értékre való átszámítása nem minden esetben pontos.

Végezetül engedjék meg néhány — a tanulmány egészének értékességét

nem rontó — pontosítás illetve kiegészítés megtétele. A járás mozdítható nemzetőreinek parancsnoka Czóbel Imre 1848-ban már nem volt huszárfőhadnagy. Korábban valóban főhadnagyként szolgált a 4. (Sándor) huszárezredben, de 1846-ban a szolgálatból kilépett (9. o.). A Szabolcsba kinevezett 3 nemzetőr őrnagy sorában a Közlöny valóban Patay Józsefet említi, azonban ez elírás volt, valójában Patay Istvánt nevezték ki, aki 1827—32. között az 1. huszárezred hadnagya volt, majd kilépett a cs. k. hadseregből (27. o.). Az első tíz honvédzászlóalj számára toborzott önkénteseknél 5 láb 2 hüvelyk volt a megkívánt magassági minimum, ez pedig nem 155 cm, hanem 163 cm. Újoncmértékként ugyanis abban az időben a bécsi láb, illetve hüvelyk volt használatban, ez pedig átszámítva 31,608 és 2,634 cm (35. o.). Az 1849 májusi újoncokozás során 5 láb volt a megkívánt magasság, ez pedig az előbbiek értelmében 158 cm, 150 helyett

(64. o.). Valószínűleg tollhiba Péchy alispán levelében az önkéntes nemzetőr zászlóaljhoz kinevezett 21 hadnagy. A szabályszerű csapatviselés létszámban ugyanis 12 hadnagy szerepel, ehhez hozzávetjük még e zászlóalj esetében a hadnagyként sorában szereplő számvevőtisztet és a segédtisztet. A zászlóalj elindítására 1848. szeptember 22-én került sor Nyíregyházáról (54. o.). Tévedés Kralovánszky Gyula szerepeltetése a 43. honvéd zászlóalj tisztikarában. Ő a 48. honvéd zászlóalj századosa volt, s a későbbiek során sem került a 43.-ba (63. o.). Valószínűleg tollhiba, hogy Bíró Szikszó alól, a 48. honvéd zászlóaljból szökött meg. Ez a zászlóalj a szabadságharc során még csak a környéken sem járt. Ezen a vidéken tevékenykedett viszont a szabolcsi legénységű 43. honvéd zászlóalj 1848/49 telén, így a szökött katona ebbe a zászlóaljba tarthatott (73. o.).

Kedves Gyula

SZAKÁLY SÁNDOR

A MAGYAR TÁBORI CSENDŐRSÉG

(Zrínyi Kiadó, Budapest, 1990. 457 o.)

A csendőrség a rendszerváltásig a nem támogatott témák közé tartozott. A magyar tábori csendőrség című műnek 1990-ben történő megjelenése azonban azt bizonyítja, hogy minden rosszállás ellenére is voltak olyan lelkes kutatók, akik a támogatott témák körén kívül is hajlandóak voltak kutatásokat végezni, vállalva annak minden nehézségét. A könyv 1990. évi megjelenése egyben arra is utal, hogy az igazi tudományos műhelyek felvállalták a nem ajánlott témakörök vizsgálatát is, bár a munkák eredményeinek publikálására 1989 előtt csak óvatossággal kerülhetett sor.

A könyv hiánypótló alkotás, hiszen napjainkban egyre nagyobb az érdeklődés történelmi múltunk torzításmentes megismerésére. Ugyanakkor azonban tömegesen tapasztalható az előítéletek

és a sztereotípiák továbbélése, különösen a m. kir. csendőrség esetében. Szakály Sándor alkotása a laikusokat és a hadtörténészeket egyaránt segíti ahhoz, hogy a m. kir. csendőrség egy szakterületével alaposabban, a történelmi tényeknek megfelelően ismerkedjenek meg. Az alkotás kilenc fejezetben tárgyalja — napjaink kifejezésével élve — a katonai rendészeti szolgálat alakulását a Magyar Királyságban, lényegében 1924-től 1945-ig.

Az első fejezet az Osztrák—Magyar Monarchia véderejének tábori csendőrségével ismerteti meg az olvasót, mint az I. világháború utáni m. kir. Honvédség katonai csendőrszervezetének elődjével. A második fejezet a tábori rendészet újjáalakítását és működtetését vizsgálja Magyarország hadbalépéséig. Ezt követi külön fejezetekben a tábo-